

Sygn. akt I ACa 270/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 października 2014 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący	:	SSA Jadwiga Chojnowska (spr.)
Sędziowie	:	SA Elżbieta Borowska SA Jarosław Marek Kamiński
Protokolant	:	Małgorzata Sakowicz - Pasko

po rozpoznaniu w dniu 30 października 2014 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z powództwa **I. D. poprzednie nazwisko M.**

przeciwko **Z. U.**

o zachowek

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w Białymstoku

z dnia 3 lutego 2014 r. sygn. akt I C 1782/13

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Białymstoku, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

UZASADNIENIE

I. M. wniosła o zasądzenie od Z. U. tytułem zachowku po ojcu kwoty 158.357,58 złotych z ustawowymi odsetkami w wysokości ustawowej od dnia 5 listopada 2013 r. do dnia zapłaty oraz zasądzenia na jej rzecz kosztów procesu. W uzasadnieniu wskazywała, że jej zmarły ojciec cały spadek zapisał w testamencie swojej siostrze Z. U., zaś niniejszym pozwem dochodzi tylko części zachowku, gdyż pewną jego część tj. 35.000 złotych uzyskała już na mocy ugody sądowej zawartej przed Sądem Rejonowym w Białymstoku w dniu 23 września 2013 r. (sygn. akt XI C 1311/13).

Z. U. wniosła o oddalenie powództwa z uwagi na powagę rzeczy ugodzonej oraz o zasądzenie kosztów procesu. Podnosiła, że podstawa faktyczna żądania powódki jest identyczna z podstawą faktyczną roszczenia w sprawie o sygn. akt XI 1311/13, w której zawarto ugodę. Ponadto twierdziła, że dochodzone roszczenie powinno zostać oddalone z uwagi na naganne zachowanie powódki w stosunku do zmarłego ojca (art. 5 k.c.).

Wyrokiem z dnia 3 lutego 2014 r. Sąd Okręgowy w Białymstoku oddalił powództwo oraz zasądził od powódki na rzecz pozwanej kwotę 3 617 złotych tytułem kosztów zastępstwa procesowego.

Orzeczenie to zapadło w oparciu o następujące ustalenia faktyczne:

I. M. jest jedyną córką A. M. (1), zmarłego w dniu (...) Spadkodawca w dniu 20 lutego 2009 r. sporządził testament, na mocy którego jedynym spadkobiercą uczynił swoją siostrę Z. U.. Sąd Rejonowy w Białymstoku postanowieniem z dnia 11 czerwca 2013 r., w sprawie o sygn. akt II Ns 634/13, stwierdził, iż cały spadek po zmarłym A. M. (1) na podstawie testamentu notarialnego z dnia 20 lutego 2009 r. nabyła siostra Z. U..

W dniu 14 czerwca 2013 r. I. M. złożyła do Sądu Rejonowego w Białymstoku pozew, w którym dochodziła od pozwanej częściowej zapłaty kwoty zachowku w wysokości 50.000 zł. W trakcie tegoż postępowania ustalono, że w skład masy majątkowej po zmarłym A. M. (1) wchodziła nieruchomość stanowiąca spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego nr (...) przy ul. (...) I w B. oraz środki pieniężne zgromadzone na rachunkach bankowych w Banku (...) S.A., które zostały objęte dyspozycją na wypadek śmierci.

W toku postępowania tj. w dniu 23 września 2013 r. na rozprawie strony zawarły ugodę sądową, na mocy której Z. U. zobowiązała się zapłacić powódce kwotę 35.000 zł w terminie do dnia 10 października 2013 r. tytułem zachowku, z ustawowymi odsetkami w wysokości 13 % w stosunku rocznym, w przypadku nieuiszczenia tej kwoty w ugodzonym terminie. Jednocześnie strony oświadczyły, że ugodzona suma wyczerpuje całość roszczeń dochodzonych w sprawie. Pozwana uiszczyła na rzecz powódki kwotę 35.000 zł.

W tych okolicznościach Sąd uznał, że powództwo nie zasługuje na uwzględnienie.

Na wstępie wskazał, że ugoda zawarta przed sądem nie korzysta z powagi rzeczy osądzonej, gdyż ta przynależna jest jedynie prawomocnym orzeczeniom, natomiast kształtuje ona stan prawny wyrażający się w rzeczy ugodzonej (res transacta). W orzecznictwie sądowym i w doktrynie przeważa pogląd, iż w razie wytoczenia powództwa w tej samej podmiotowo i przedmiotowo sprawie, w której została zawarta ugoda przed sądem, sąd oddala powództwo, jeżeli pozwany podniesie zarzut sprawy ugodzonej. Takie orzeczenie jest wyrazem związania sądu postanowieniami zawartej przez strony ugody.

W przedmiotowej sprawie powódka wnosząc sprawę do Sądu Rejonowego w Białymstoku dochodziła części zachowku uzasadniając to brakiem wiedzy na temat substratów majątkowych składających się na masę spadku. Jednakże na dzień zawarcia ugody powódka dysponowała już pełną wiedzą na temat składników majątkowych wchodzących w skład spadku. W toku postępowania ustalono bowiem, że w skład masy majątkowej po jej zmarłym ojcu wchodzi nieruchomość stanowiąca spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego nr (...) przy ul. (...) I w B. oraz oszczędności zgromadzone na rachunkach bankowych w Banku (...) SA. Te składniki majątkowe - zdaniem Sądu - były przedmiotem ugody. Wyraził ocenę, że w takiej sytuacji za bezzasadne należało uznać zawieranie ugody odnoszącej się jedynie do części zachowku.

W ocenie Sądu roszczenie w niniejszej sprawie ma identyczną podstawę faktyczną stanowiącą wartość mieszkania oraz pieniądze zdeponowane w banku, co roszczenie w sprawie poprzedniej (sygn. akt XI 1311/13), zakończonej ugodą sądową. Zawarta przez strony w dniu 23 września 2013 r. ugoda sądowa uchyliła między stronami spór co do ściśle określonego roszczenia - zapłaty zachowku na rzecz I. M. po zmarłym ojcu. Objęcie przedmiotowego roszczenia ugodą sądową, która została wykonana przez stronę pozwaną skutkowało wygaśnięciem roszczenia, a w konsekwencji oddalenie roszczenia o wykonanie nieistniejącego zobowiązania.

W konkluzji Sąd stwierdził, iż zawarcie ugody sądowej w sprawie o częściową zapłatę zachowku, która następnie została wykonana spowodowało wygaśnięcie roszczenia o pozostałą część zachowku w sytuacji, gdy wskazana i ustalona masa spadkowa była identyczna w obu postępowaniach.

Jako podstawę rozstrzygnięcia Sąd wskazał art. 917 k.c., zaś o kosztach procesu orzekł na mocy art. 98 k.p.c.

Powyższy wyrok w całości zaskarżyła apelacją powódka zarzucając:

- 1) nierozpoznanie istoty sprawy przez zaniechanie analizy i oceny treści ugody sądowej;
- 2) naruszenie art. 917 k.c. poprzez jego błędną wykładnię i zastosowanie, wyrażające się w przyjęciu przez Sąd, że doszło w niniejszym postępowaniu do powagi rzeczy ugodzonej oraz wygaśnięcia stosunku prawnego łączącego strony;
- 3) naruszenie art. 65 § 1 k.c. w zw. z 917 k.c. poprzez jego niezastosowanie do treści ugody zawartej w postępowaniu przed Sądem Rejonowym w Białymstoku pod sygn. akt XI C 1311/13 oraz zasad współzycia społecznego;
- 4) naruszenie art. 65 § 2 k.c. w zw. z 917 k.c. poprzez jego niezastosowanie przejawiające się w pominięciu przez Sąd I instancji ustalenia zgodnego zamiaru stron i celu zawartej ugody w postępowaniu przed Sądem Rejonowym w Białymstoku pod sygn. akt XI C 1311/13;
- 5) naruszenie art. 379 § 2 k.c. w zw. z 917 k.c. poprzez jego niezastosowanie przejawiające się w przyjęciu przez Sąd I instancji, iż ugoda poprzez jej wykonanie bezwzględnie wygasza zobowiązanie;
- 6) naruszeniu art. 233 § 1 k.p.c. poprzez brak wszechstronnego rozważenia zebranego materiału dowodowego, dowolną ocenę dowodów a w konsekwencji dokonanie ustaleń sprzecznych z zebrany materiałem dowodowym.

Wnosiła o zmianę zaskarżonego wyroku i zasądzenie od pozwanej na jej rzecz kwoty 158.357,58 zł z odsetkami od dnia 5 listopada 2013 r. do dnia zapłaty, ewentualnie o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. Ponadto wniosła o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego sądowego z zakresu szacowania nieruchomości na okoliczność ustalenia wartości rynkowej spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego położonego w B. przy ul. (...) oraz przesłuchania stron na okoliczność zawarcia ugody, jej celu oraz zamiaru stron.

Pozwana w odpowiedzi na apelację wniosła o jej oddalenie oraz o zasądzenie od powódki na jej rzecz kosztów zastępstwa prawnego za postępowanie apelacyjne.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja zasługiwała na uwzględnienie.

Przyznać rację należy stanowisku powódki, że Sąd Okręgowy przyjmując, iż ugoda zawartą w sprawie XI C 1311/13 Sądu Rejonowego w Białymstoku objęto składniki majątkowe pozostawione w spadku po A. M. (2) w postaci spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego oraz środki zgromadzone na rachunku bankowym, nie dokonał analizy i oceny treści ugody. Zasadniczą wagę Sąd przywiązał do tego, że w sytuacji gdy powódka na dzień zawarcia ugody dysponowała pełną wiedzą na temat składników majątkowych wchodzących w skład spadku po jej ojcu, to odpadła przyczyna wskazywana w pozwie jako uzasadniająca dochodzenie części zachowku. Konsekwencją konstatacji tej treści była ocena prawna, że zawieranie ugody w takich okolicznościach, odnoszącej się jedynie do części zachowku, byłoby bezzasadne.

Akta sprawy XI C 1311/13 Sądu Rejonowego w Białymstoku dowodzą, że I. M. dochodziła od pozwanej zapłaty kwoty 50.000 zł tytułem części zachowku. Już w pozwie wskazała jeden ze składników majątku spadkowego - lokal mieszkalny położony w B. przy ul. (...) - podała, że dochodzi jedynie części zachowku, gdyż nie zna jego wartości. Twierdziła, że ojciec posiadał też oszczędności, ale nie zna ich wysokości. Pozwana wniosła o oddalenie roszczenia, między innymi powołując się na brak jakichkolwiek relacji (kontaktów) córki z ojcem, a więc na podstawie art. 5 k.c. Twierdziła też, że oszczędności zgromadzone na rachunku bankowym pochodziły ze sprzedaży domu stanowiącego własność jej i zmarłego brata rodziców.

W trakcie przeprowadzania dowodu z zeznań świadków (jako pierwsza zeznawała matka powódki) została zawarta ugoda. Z tekstu jej osnowy wynika, że pozwana zobowiązała się zapłacić powódce kwotę 35.000 zł w terminie do 10

października 2013 r. „tytułem zachowku”, a nadto „Strony oświadczają, że ugodzona kwota wyczerpuje całość roszczeń dochodzonych w tej sprawie”.

W ocenie Sądu Apelacyjnego uzasadniony był wniosek apelacji o przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron na okoliczność zawarcia ugody, jej celu oraz zamiaru stron.

Strony słuchane w trybie art. 299 k.p.c. odmiennie przedstawiały okoliczności powiązane z zawarciem ugody, między innymi w zakresie inicjatywy jej zawarcia na warunkach z niej wynikających - zapłaty kwoty 35.000 zł. Obie strony przyznały, że Sąd odczytał im informację pochodzącą z banku a dotyczącą stanu oszczędności na rachunku bankowym brata pozwanej w dacie otwarcia spadku. Pozwana przyznała, że zawierając umowę świadoma była tego, że powódka dochodzi jedynie części zachowku w kwocie 50.000 zł, a więc że wskazana w pozwie suma nie wyczerpuje całości zachowku. Odmiennie były twierdzenia stron co do zasadniczej kwestii, a mianowicie, czy ugodzona kwota wyczerpuje w całości zachowek należny I. M., czy też odnosiła się ona jedynie do tej jego części, która była objęta pozwem w sprawie. I. M. pozew w sprawie XI C 1311/13 Sądu Rejonowego w Białymstoku wniosła osobiście, w toku postępowania w tamtej sprawie występowała także bez profesjonalnego pełnomocnika. Nie określiła, że dochodzi zachowku np. w połowie, czy też innej części. Czytelny jest natomiast przekaz, że kwota 50.000 zł stanowi część zachowku. Zachowek stanowi wierzytelność, a więc jest roszczeniem o zapłatę określonej sumy pieniężnej. Jest świadczeniem podzielnym. Strona uprawniona do zachowku może zatem dochodzić jego części, żądając zasądzenia niższej kwoty, od tej która, jej zdaniem, jest jej należna, z tym że musi tę okoliczność wyartykułować w sposób zrozumiały dla osoby zobowiązanej do zapłaty zachowku, jak i sądu rozpoznającego spór.

Słuchana w charakterze strony I. M. podała, że przedmiotem ugody nie był zachowek jako całość, ale ta jego część, która była przedmiotem postępowania w sprawie XI C 1311/13 Sądu Rejonowego w Białymstoku. Podała, że godziła się na zapłatę z dochodzonej pozwem kwoty niższej sumy, gdyż pieniądze były jej potrzebne w związku z przygotowaniami do własnego wesela, zwracała też uwagę na sugestie sądu. Podnosiła, że warunki ugody formułował sąd. Co prawda w trakcie słuchania wskazywała kwotę 150.000 zł, ale po dłuższym namyśle twierdziła, że chodzi jej o 15.000 zł, z której to zrezygnowała w ugodzie.

Z kolei Z. U. twierdziła, że na pytanie sądu ile może dać powódce na początku podała, że 25.000 zł, a później - „z litości”, że 35.000 zł i powódka na to przystała. Jej zdaniem zawarta ugoda wyczerpywała w całości zachowek należny powódce.

Co do zasady strony zawierając ugodę sądową mogły objąć nią także roszczenia, które nie były dochodzone w sprawie, w której ją zawarto. Mogły ugodzić się do „pełnego” zachowku (całej wierzytelności przysługującej I. M. jako spadkobiercy ustawowemu po zmarłym ojcu względem pozwanej jako spadkobiercy testamentowemu). W ocenie Sądu Apelacyjnego ugoda zawarta w dniu 23 września 2013 r. w sprawie XI C 1311/13 Sądu Rejonowego w Białymstoku nie objęła całej wierzytelności przysługującej powódce, ale jedynie jej część dochodzoną w tej sprawie.

Zdaniem Sądu II instancji Sąd Okręgowy przywiązywał zbyt dużą uwagę do wiedzy powódki w odniesieniu do stanu oszczędności umieszczonych w banku na rachunku sygnowanym nazwiskiem zmarłego jej ojca w momencie zawierania ugody. Podkreślić należy ponownie, że jeżeli chodzi o lokal mieszkalny to został on już opisany w pozwie.

Osnowa ugody, jak i przywoływane przez strony okoliczności jej zawarcia, pozwalały na odmienną ocenę prawną jej skutków od zaprezentowanej przez Sąd I instancji. Pozwana była świadoma tego, że żądanie zapłaty kwoty 50.000 zł obejmuje jedynie część wierzytelności powódki z tytułu zachowku. Rozpoczęte postępowanie dowodowe zmierzało do wykazywania, czy powódce należy się zachowek, a jeżeli tak to w jakiej wysokości (wyniki tego postępowania, z uwagi na różnorodność twierdzeń faktycznych obu stron, mogły być różne). Strony postanowiły zlikwidować spór co do wierzytelności objętej postępowaniem sądowym, czyniąc sobie wzajemnie ustępstwa w odniesieniu do żądanej pozwem kwoty. Dowodzi tego ostatnie zdanie osnowy ugody wciągniętej do protokołu. Zawarcie ugody i jej wykonanie skutkowało zatem wygaśnięciem wierzytelności o zachowek jedynie w wysokości 50.000 zł. Wierzytelność o zachowek

w ugodzonej wysokości nie jest przedmiotem niniejszego postępowania. Nie zachodziły zatem podstawy do oddalenia powództwa z powołaniem się na uwzględnienie zarzutu powagi rzeczy ugodzonej.

Niepodzielenie oceny prawnej Sądu Okręgowego wywiera taki skutek, że zbadanie zasadności roszczenia o zapłatę kwoty 158.358 zł wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości (ponownego rozpoznania wniosków dowodowych zgłaszanych przez powódkę w pozwie oraz innych pismach procesowych oraz przez pozwaną). Zostały one oddalone z uwagi na podzielenie przez Sąd I instancji zasadniczego zarzutu pozwanej - powagi rzeczy ugodzonej. Odmienna sytuacja procesowa ukształtowana wyrokiem Sądu Apelacyjnego rodzi obowiązek ponownego rozpoznania sprawy w kontekście twierdzeń faktycznych przedkładanych w sprawie przez strony.

Z przyczyn powyższych, na mocy art. 386 § 4 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c., Sąd Apelacyjny orzekł jak w sentencji.